

Душан Ј. Ранђеловић¹
Јелена Љ. Минић²
Кристина Ж. Ранђеловић³
Универзитет у Приштини с привременим
седиштем у Косовској Митровици,
Филозофски факултет, Катедра за психологију
Косовска Митровица (Србија)

316.356.4-053.6(497.11)"2020"
316.644-053.6:391.4(497.11)"2020"
Оригинални научни рад
Примљен 20/05/2021
Измењен 31/08/2021
Прихваћен 05/09/2021
doi: [10.5937/socpreg55-32338](https://doi.org/10.5937/socpreg55-32338)

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ СРЕДЊОШКОЛАЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ⁴

Сажетак: Циљ рада је био испитати структуру и израженост националног идентитета код средњошколаца (N=568) у различитим градовима у Србији, његову повезаност са самопоштовањем и мотивом постигнућа, као и разлике у односу на социодемографске карактеристике (пол и место боравка). Коришћени инструменти: Скала националног идентитета НАИТ, Скала глобалног самопоштовања и Скала за мерење мотива постигнућа МОП 2002. Резултати су показали да су вредности националног идентитета изнад теоријског просека, а значајно су виши од вредности добијених код адолесцената у једном ранијем истраживању. Од општих карактеристика властитог народа, средњошколци више вреднују културу у односу на историју, карактерне особине и државне институције (које вреднују најниже у односу на сва остала обележја), сматрајући да је од појединачних особина најизраженија храброст, а најмање изражено лицемерје. Добијена је позитивна корелација националног идентитета са самопоштовањем и мотивом постигнућа, при чему је мотив постигнућа и значајан предиктор националног идентитета. Утврђене су значајне разлике у изражености националног идентитета средњошколаца у односу на место боравка (средњошколци из Београда имају виши ниво националног идентитета у односу на своје вршњаке из Ниша и Косовске Митровице).

Кључне речи: национални идентитет, самопоштовање, мотив постигнућа, средњошколци

---

¹ dusan.randjelovic@pr.ac.rs

² jelena.minic@pr.ac.rs

³ kristina.randjelovic@pr.ac.rs

⁴ Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евро интеграција”, који је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (2011–2019).

Увод

Појам идентитета се сматра кључним питањем у модерном времену, значајним како за појединца, тако и за заједнице и друштво (Koprivica, 2015). Реч је о комплексном (Žitko, 2015) и мултидимензионалном појму који се проучава у различитим дискурсима: филозофским, психолошким, социолошким. У филозофским дискурсима се трага за различитим значењима појма идентитета кроз одређивања експлицитних критеријума који чине идентитет (Žitko, 2015). Психолошко одређење идентитета везује се за име Ерика Ериксона и схватање да је осећање личног идентитета засновано на запажању самоистовестности и непрекидности човековог постојања у времену и простору, али и запажању да други људи опажају и признају чињеницу поменуте самоистовестности и непрекидности. Ериксон (Erikson, 2008) је истицао да се идентитет доминантно обликује у периоду адолесценције, кроз интеракцију различитих биолошких, психолошких и социјалних фактора. Питање о идентитету у социолошком дискурсу најчешће се везује за социјални идентитет и за питање „припадности некој групи: она може бити породична, територијална, национална, професионална, генерацијска и сл.“ (Marković-Savić, 2018, стр. 77). Прецизније, са социолошког аспекта идентитет се одређује као процес током којег се појединац поистовећује са различитим друштвеним групама (почевши од породице па надаље), прихватајући притом системе вредности, погледе на свет, пожељне моделе понашања итд. (Trifunović, 2012), постепено се интегришући. У том процесу поистовећивања и интеграције значајну улогу има школа, стицање знања и навика (Trifunović, 2012). Важно је нагласити да појединац има онолико социјалних и личних идентитета колико је група којима припада и личних односа у које је укључен (Hogg, 2006), али и да нису све групе подједнако значајне, већ социјални идентитети варирају у значају који им се придаје (Mihic, 2009).

У репертоару социјалних идентитета национални идентитет заузима значајно место и предмет је интересовања бројних иностраних и домаћих истраживача у протеклих неколико деценија (Šiber, 1988; Phinney, 1990; Delener, 1994; Keillor & Hult, 1999; Huddleston, Good, Stoel, 2001; Franceško et al, 2002; Fam, Waller, Erdogan, 2004; Korunić, 2005; Kamenov, Jelić, Huić, Franceško, Mihic, 2006; Mihic, 2009; Radivojević, 2008; Šram, 2010; Minić, Randelović, Vukmirović, 2011a; Minić, Stanojević, Randelović, 2011b; Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2012; Lončar, 2013; Popović, 2015; Beljanski, Šimonji Čermak, 2018). И док се у домену личног идентитета као значајна фаза у развоју наводи криза идентитета (Erikson, 2008), поједини аутори истичу да и код питања националног идентитета такође постоје својеврсне „кризе“ у његовом очувању и учвршћивању, при чему се као неке од главних препрека идентификују глобализација и европеизација (Stanković Pejnović, 2015). Различити аутори су истicali значај различитих социјалних, психолошких, социодемографских, персоналних, те друштвенополитичких корелата националног идентитета.

Имајући у виду горенаведено, овим истраживањем смо настојали да испитамо структуру и израженост националног идентитета, повезаност са самопоштовањем и мотивом постигнућа, као и разлике у односу на социодемографске карактеристике (пол, место боравка) у периоду формирања личног идентитета и развојне кризе, тзв.

кризе идентитета. Прецизније, испитаници у овом истраживању припадају потпериоду средње адолесценције, кога карактеришу одређени развојни задаци, од којих је најзначајнији формирање идентитета (Erikson, 2008), али и формирање друштвеног селфа (Kuburić, 1994). Горенаведене варијабле су укључене у истраживање на основу резултата ранијих истраживања у којима су добијена повезаност самопоштовања и националног идентитета (Čekrlija, Turjačanin, 2002; Randelović, Kostić, 2011; Lončar, 2013), разлике у изражености националног идентитета у односу на социодемографске варијабле (Čorkalo, Kamenov, 1998; Phinney, 1990; Minić et al, 2011b), као и на основу значаја неких аспеката образовања у процесу формирања националног идентитета (Zhou & Bankston, 1998; Trifunović, 2011; Jovanović, 2012), тј. чињенице да и школа може бити један од чинилаца развоја националног идентитета (Jovanović, 2012). Укључивање мотива постигнућа у истраживање може дати скроман допринос бољем разумевању индиректне везе између националног идентитета и појединих аспеката васпитно-образовног процеса, о чему до сада нема довољно емпиријских података.

Национални идентитет

Национални идентитет се најчешће дефинише као једна од компоненти социјалног идентитета (Beljanski, Šimonji Čermak, 2018). Притом се социјални или друштвени идентитет (Krstić, 2015) одређује као појам о себи, који произилази из свести појединца да припада некој групи, вредностима, али и емоционалном значају који појединац даје тој припадности (Beljanski, Šimonji Čermak, 2018). Основу за овакво гледиште представља теорија социјалног идентитета Тајфела и Тарнера (Tajfel&Turner, 1986)⁵. Овим питањем се баве и теорије акултурације и културног конфликта у оквиру развојних теорија. Финијев (Phinney, 1990) национални идентитет одређује се као један од најзначајнијих облика социјалног идентитета и издваја његове основне компоненте. Према Финијевој (1990), компоненте националног идентитета су: самоидентификација (самодефинисање појединца као члана националне групе), осећај припадности одређеној етничкој групи (степен може варирати од пуке формалне припадности до јаке емоционалне везаности), ставови према чланству у групи (позитивни или негативни) и укљученост у рад и живот властите националне групе (колико појединци учествују у одржавању традиције и културе свога народа). Значајно је поменути у теоријском смислу и Кејлорово и Хултово (Keillor&Hult, 1999) одређење националног идентитета као мере у којој се дата култура препознаје и идентификује са својим јединственим карактеристикама. Наведени аутори су конструисали прву верзију Скале за мерење националног идентитета (НАТИД), уз истицање да структуру националног идентитета чине четири димензије: структура веровања, културална хомогеност, национална баштина и потрошачки етноцентризам. Иако се национални идентитет у ранијим истраживањима доводио у везу са бројним персоналним (самопоштовање, субјективна добробит и сл.), социопсихолошким (ставови, уверења, етничке дистанце, религиозност и сл.) и социодемографским варијаблама (пол, образовање, верска припадност...), неке од њих су се показале значајнијим у односу на

⁵ Теорија социјалног идентитета представља теоријску основу нашег истраживања.

друге. Тако, на пример, аутори Тајфел и Тарнер (Tajfel & Turner, 1986), изучавајући различите социјалне идентитете (између осталих и националне) и анализирајући значај појединих персоналних фактора, истичу да је основа за очување групног идентитета самопоштовање (како лично, тако и колективно). И неки други аутори су истицали релевантност персоналних фактора у изучавању етничких идентитета, попут: самовредновања (Sam, 2000), понашања које води бољем академском успеху и мотивацији за академски успех (Zhou&Bankston,1998), мотивације за обављање и успешно реализовање активности (Karkatsoulis, Michalopoulos, Moustakatou,2005), али и резилијентности и субјективног благостања (Phinney, Romero, Nava, Huang, 2001).

Мотив постигнућа

Један од најзначајнијих и најистраживанијих социјалних мотива је мотив постигнућа (Salaj Franceško, Kodžopeljić, Mihić, 2002; Simonović, 2003; Trebješanin, Lazarević, 2008), а дефинисан је као релативно трајна диспозиција у чијој је основи потреба за компетенцијом (успешношћу) у ситуацијама када је потребно достићи (превазићи) одређени стандард успешности (Rheinberg, 2004). Мотив постигнућа је сложена мотивациона диспозиција која се састоји из две компоненте и то: тенденције особе ка постављању циљева и такмичењу са другима (McClelland, Atkinson, Clark, Lowell, 1953). Понашање је одређено мотивом постигнућа онда када појединац улаже напор да постигне и оствари нешто што сматра вредним и на тај начин проверава (доказује) сопствену компетентност у односу на одређени стандард успешности (McClelland, 1987). Мотив постигнућа је стечен мотив, формира се искуством појединца и под утицајем система вредности који се негује у датој култури (McClelland, 1987). Степен изражености мотива постигнућа се разликује међу појединцима истог друштва, али и међу члановима различитих друштава. Хавелка и Лазаревић (Havelka, Lazarević, 1981) разликују општи мотив за постигнућем (тенденцију да се буде компетентан, успешан у свим активностима којима се особа бави) и специфични мотив постигнућа (тежњу да се буде компетентан у специфичним врстама делатности: у школи, послу, спорту). Францешко, Михић и Бала (Franceško, Mihić, Bala, 2002) указују да је мотив постигнућа сложена и релативно стабилна диспозиција која се може испољавати на специфичне начине у зависности од активности. Поменути аутори сматрају да мотив постигнућа укључује више компонената које се код различитих група испитаника другачије распоређују. Поменути аутори су конструисали Скалу за мерење мотива постигнућа – МОП2002, којом су издвојена четири емпиријски потврђена фактора и то: такмичење с другима, истрајност у остваривању циљева, остваривање циљева као извор задовољства и оријентација ка планирању (Mihić, Šakotić Kurbalija, Franceško, 2005; Arsenijević Puhalo, Puhalo, 2006). Аутори закључују да су „улагање напора да се постигне оно што се сматра вредним (постављање циљева) и чиме ће се истаћи пред другима (такмичење с другима)” две основне компоненте мотива постигнућа (Franceško et al , 2002, стр. 140). Друга два фактора (истрајност у остваривању циљева и оријентација ка планирању) односе се на особине и облике понашања који имају инструменталну функцију у реализацији основних компонената. Улагање напора у остварење нечега што се сматра вредним,

особа може исказати и када се нађе у ситуацији међугрупних односа. Према теорији социјалног идентитета, особа ће у сусрету са припадницима друге националне групе тежити очувању сопственог националног идентитета, али и истицању своје групе као боље и квалитетније. Важно је имати на уму и то да упорност у остваривању циљева може бити проширена и на такмичење на групном нивоу, и тиме изазвати сукобе међу групама и осећај искључености у интергрупним контактима (Mihic et al, 2005).

Објашњавајући социјалну перспективу мотива постигнућа, ауторке Францешко и Мирковић (Franceško, Mirković, 2008) напомињу да ако код особе доминира компонента такмичења са другим људима над компонентом постављања циљева, особа ће вероватно бити склонија изазивању конфликта, јер сукоб је облик интеракције који отвара могућност да се буде победник (тј. бољи од других). Полазећи од оваквог гледишта, можемо претпоставити да уколико код особе са високом израженошћу мотива постигнућа (тј. компоненте такмичења са другим људима) постоји истовремено и јака идентификација са референтном групом (на пример са нацијом и то у форми националног идентитета), велика је вероватноћа да ће особа своју склоност ка конфликтном понашању манифестовати преко негативног става према особама које припадају другој групи (нацији). Наведено можемо објаснити имајући у виду да став према другим људима, а тиме и начин комуникације са њима неретко формирамо на основу процене мотива постигнућа (Franceško, Mirković, 2008). Наравно, треба нагласити да директан однос националног идентитета и мотива постигнућа, до сада, није емпиријски проверен.

Самопоштовање

Самопоштовање је средишњи аспект појма о себи и дефинише се као самоевалуација појединца која се огледа у пријатним или непријатним осећањима према себи и указује на степен у коме особа верује да је значајна и вредна (Todorović, 2002). Појединци са високим самопоштовањем сматрају себе вредним, док су појединци са ниским самопоштовањем склони самоодбацивању и незадовољни су собом (Rosenberg, 1965). С тим у вези, високо самопоштовање је један од најбољих индикатора стабилног менталног здравља појединца (Todorović, 2002). Развој самопоштовања одређују односи појединца са значајним другим људима из његове околине. У нижим узрастима интеракција са родитељима је пресудна за формирање самопоштовања, док у периоду адолесценције интеракција са вршњацима преузима примат (Dusek & McIntyre, 2003). Према Розенберговој дефиницији (Rosenberg, 1965), самопоштовање је глобални конструкт који представља генералну процену себе као особе, тј. виђење сопствених (не)могућности за суочавање са проблемима. С друге стране, неки истраживачи сматрају да је самопоштовање мултидимензионални конструкт (Heatheron, 2003) који обухвата парцијалне самопроцене различитих подручја живота. У овом истраживању руководили смо се Розенберговим схватањем глобалног самопоштовања.

Релевантна истраживања националног идентитета

Резултати истраживања у нашој земљи указују на високе вредности националног идентитета код Срба, нарочито код испитаника са сталним местом боравка на територији Косова и Метохије (Minić et al, 2011, Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011b). Резултати истраживања, чији је узорак чинила већим делом адолесцентска популација са Косова и Метохије, показују да испитаници имају јако изражено осећање националног идентитета (Randelović, Kostić, 2011). С друге стране, према једном истраживању из 2008. године (Radiojević, 2008), спроведеном на узорку од 4310 адолесцената, показало се да национална везаност младих са севера Србије губи на значају код омладине Војводине као облик друштвеног идентитета и као извор личног идентитета. Тако, 60,88% испитаника се у потпуности осећају припадницима своје нације, а за једну трећину испитаника припадност нацији нема важности. У другом истраживању, чији су узорак били средњошколци⁶ (N=1244), чак половина истиче да им је припадност нацији веома важна, а трећина да је важна (Miladinović, 2006).

Такође, разни видови социјалних идентитета, укључујући и национални, често се доводе у везу са самопоштовањем (Čorkalo, Kamenov, 1998; Puhalo, 2009; Ivanković, 2012; Lončar, 2013). И док је код појединих аутора потврђена позитивна веза између глобалног самопоштовања и националног идентитета (Čekrlija, Turjačanin, 2002; Randelović, Kostić, 2011; Lončar, 2013), код неких је та веза била негативног смера (Randelović, Minić, 2011a), док има и радова где није потврђена значајна корелација између националног идентитета и самопоштовања (Tofant, 2004, према: Randelović, Kostić, 2011).

Када је у питању веза између националног идентитета и мотива постигнућа, важно је нагласити да се мотив постигнућа формира добрим делом под утицајем социјалних чинилаца. Чиниоци везани за школу имају значајно место и у одређеној мери могу да компензују недовољно присутне породичне чиниоце који су, иначе, од изузетног значаја за развој мотива постигнућа (Maуа, 2008). У једном домаћем истраживању утврђено је да особе које су склоне такмичењу и интеракцији са другима, томе теже и у интергрупном контакту када пореде сопствену нацију са другим нацијама (Mihić, Šakotić Kurbalija, Franceško, 2005).

Постоје и истраживања која указују на полне разлике у погледу националног идентитета. У различитим истраживањима добијени су резултати да је код мушкараца израженији национални идентитет (Čorkalo, Kamenov, 1998; Randelović, Kostić, 2011, Minić et al, 2011B; Randelović, Minić, 2011a), али има и истраживања која указују на израженију националну везаност код жена (Phinney, 1990). Када је реч о узрасту и образовању, нека истраживања говоре у прилог томе да старији и нижеобразовани испитаници имају израженији национални идентитет (Čorkalo, Kamenov, 1998; Minić et al, 2011; Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011).

⁶ Узорак су чинили средњошколци из целе Србије, при чему је већи део узорка био са шире територије Београда. Узорак у поменутом истраживању није обухватио средњошколце са територије Косова и Метохије.

Метод

Општи циљ истраживања био је испитати структуру и израженост националног идентитета код средњошколаца и његову везу са појединим персоналним и социодемографским карактеристикама. *Посебни циљеви и задаци истраживања били су:* испитати израженост националног идентитета код средњошколаца и упоредити их са израженошћу националног идентитета добијеном у истраживању које је спроведено пре две године (Beljanski, Šimonji-Čermak, 2018); утврдити структуру националне везаности испитаника преко става о особинама народа и вредности које највише цене⁷; проверити повезаност националног идентитета са самопоштовањем и мотивом постигнућа; утврдити могућност предикције националног идентитета на основу самопоштовања и мотива постигнућа; утврдити разлике у изражености националног идентитета у односу на социодемографске карактеристике (пол и место боравка).

Варијабле и инструменти

У истраживање су укључене варијабле: национални идентитет, самопоштовање, мотив постигнућа и социодемографске варијабле. Национални идентитет се дефинише као осећај припадности, заједништва и као посебан склоп ставова према властитој националној групи (Šiber, 1998), операционализован као укупни скор на Скали националног идентитета НАИТ (Čorkalo, Kamenov, 1998). Скала националног идентитета – НАИТ је Ликертовог типа, распона од 1 до 5, састоји се од 27 ставки. Распон резултата креће се од 27 до 135, при чему већи резултат указује на израженији национални идентитет. Поузданост скале је висока $\alpha=.95$ (Čorkalo, Kamenov, 1998), као и у нашем истраживању $\alpha=.87$. Изворна верзија инструмента је на хрватском језику, а аутори овог рада су добили сагласност за адаптацију и коришћење инструмента на српској популацији. Скала је коришћена и раније (Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011; Randelović, Minić, 2012). Као допуну за постојећи инструмент, а у функцији бољег увида у структуру националне везаности код средњошколаца, користили смо Упитник структуре националне везаности као део Батерије инструмената за испитивање националне везаности, коју су већ користили Радовић, Ранђеловић и Милошевић (Radović, Randelović, Milošević, 2012). Ова супскала садржи укупно 14 питања груписаних у две супскале: а) Вредновање обележја народа (6 ајтема, вреднују се поједини аспекти народа коме припадају [вера, култура, традиција, историја], а одговори се дају на скали Ликертовог типа: 5 – изузетно ценим, 1 – уопште не ценим) и б) Особине нације (8 ајтема, испитаници процењују израженост различитих особина код властитог народа заокруживањем једног од степена скале Ликертовог типа: 5 – изузетно изражено, 1 – нимало није изражено). Обе супскале имају задовољавајућу поузданост на нашем узорку (Вредновање $\alpha=.81$, Особине $\alpha=.71$). Самопоштовање представља генералну

⁷ Под структуром националног идентитета подразумевана је процена различитих општих обележја и конкретних карактеристика властитог народа од стране испитаника, као и у једном ранијем истраживању (Radović, Randelović, Milošević, 2012). Дакле, није реч о провери факторске структуре инструмента НАИТ.

процену о себи као особи (Rosenberg, 1969), операционално је одређено као укупни скор на Розенберговој скали глобалног самопоштовања, која представља најчешће коришћену скалу у испитивању самопоштовања. У раду је коришћена српска верзија инструмента (Todorović, 2005), са 10 ајтема, где испитаници одговарају у којој мери се наведене тврдње односе на њих (одговоре дају на скали Ликертовог типа, од 1 – у потпуности се не слажем до 5 – у потпуности се слажем). Укупни скор се рачуна као збир процена на свим ставкама, а могући распон резултата је од 10 до 77. Поузданост скале и у нашем истраживању је висока ($\alpha = .88$). Мотив постигнућа представља тенденцију особе да улаже напор, постигне и оствари нешто што се сматра вредним и чиме ће се истаћи пред другима (McClelland, 1953), и операционализован је инструментом МОП 2002 (Franceško, Mihić, Bala, 2002). Инструмент МОП 2002 се састоји од 55 ставки, уз петостепену скалу Ликертовог типа за одговарање. Састоји се од четири супскале, од којих свака мери једну од компоненти (такмичење са другима, истрајност у остваривању циљева, остваривање циљева као извор задовољства, оријентација ка планирању). Према препоруци аутора (Franceško et al, 2002), као и неких истраживача који су користили поменути скалу (Mihajlović, Stojanović, 2014; Gavrić, Simić, Matošević, 2019), у анализама се може користити укупни скор на мотиву постигнућа (узимајући у обзир свих 55 ставки), а могу се и сагледавати појединачни резултати на супскалама. За потребе овог истраживања користили смо укупни скор на мотиву постигнућа. Поузданост инструмента у нашем истраживању је висока ($\alpha = .91$). Социодемографске варијабле у истраживању: пол (мушки, женски) и место боравка (Београд, Ниш, Косовска Митровица)⁸, а операционализоване су уз помоћ питања на Упитнику основних података, конструисаном за потребе истраживања.

Узорак истраживања чинили су средњошколци ($N = 568$), ученици средњих школа из Београда ($N_1 = 189$), Ниша ($N_2 = 186$) и Косовске Митровице ($N_3 = 193$). Узорак је био неслучајни квотни. Ради се о ученицима четири различите врсте (типа) средњих школа: гимназије, средње медицинске школе, средње економске и средње техничке школе (заступљеност испитаника из различитих школа по градовима била

⁸ Одабир градова у оквиру истраживања био је условљен следећим факторима: а) прикупљени подаци су део ширег истраживања под називом „Психолошки аспекти националног идентитета”, које је реализовано у оквиру активности на пројекту: Косово и Метохија између националног идентитета и европских интеграција ширег нацрта пројекта (и. Д. број: III 47023). Поменути пројекат је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а нацрт истраживања и план активности (где су јасно дефинисана места где ће се прикупљати подаци) направљени су и административно заведени годину дана пре саме реализације овог истраживања; б) радом смо настојали да утврдимо разлике у испитиваним варијаблама имајући у виду да се ради о главном граду Републике Србије (Београду), највећем граду на југу Србије (Нишу) и граду на Косову и Метохији (Косовској Митровици) који је због сложене и вишедеценијске друштвене кризе специфичан, што се рефлектује у општем функционисању становништва различитог узраста на овим просторима. На наведено указују резултати различитих истраживања која су спроведена на узорку испитаника на Косову и Метохији последњих 20-ак година, а у којима су добијене разлике у изражености испитиваних варијабли у односу на испитанике у осталим деловима Републике Србије (више о поменутиим истраживањима у Minić, 2020).

је пропорционална⁹). Сви ученици су похађали 4. разред средње школе и сви су имали преко 18 година у тренутку истраживања (просечна старост испитаника била је 18,23 године). Што се тиче полне структуре, 240 испитаника (42,3%) је било мушког, а 328 женског пола (57,7%). Почетни узорак је чинило 600 испитаника (по 200 из сваког града), али је накнадном обрадом резултата из узорка искључено 32 испитаника због непотпуних одговора.

Процедура и обрада података

Истраживање је спроведено у јануару 2020. године. Након добијања сагласности од директора школа, ученици су упитнике попуњавали у својим матичним школама у оквиру часова одељенског старешине; попуњавање је трајало 30 минута. Испитаницима је било наглашено да је истраживање анонимно и да ће се подаци користити искључиво у истраживачке сврхе. Поред техника дескриптивне статистике, за статистику закључивања, будући да дистрибуција резултата са скале националног идентитета одступа од нормалне, коришћене су непараметријске технике (Ман-Витнијев У-тест и Краскал-Волисов тест за испитивање значајности разлика). Такође, у обради података коришћен је т-тест за поређење података нашег истраживања са истраживањем аутора Бељанске и сарадника (Beljanski et al, 2018), као и анализа варијансе за поновљена мерења и то за проверавање разлика у изражености различитих обележја властитог народа. За процену могућности предикције коришћена је мултипла регресиона анализа.

Резултати истраживања

У [Табели 1](#) су приказани резултати дескриптивне статистике за национални идентитет.

Узимајући у обзир теоријски распон скорова на Скали националног идентитета НАИТ (од 27 до 135 поена), можемо закључити да је израженост националног идентитета на нашем узорку виша од теоријског просека (81 поен, $t_{(567)}=10.009$, $p < .001$). Како би проверили да ли постоји значајна разлика у изражености националног идентитета код средњошколаца у нашем истраживању и резултата ранијих истраживања на сличном узорку (конкретно – студенти из Војводине у истраживању: Бељански, Шимоњи Чермак, 2018) применили смо т-тест¹⁰, будући да смо имали само податак о аритметичкој средини из поменутог истраживања. У поменутом истраживању коришћен је исти инструмент (Скала националног идентитета НАИТ) као и у овом истраживању, што је омогућило поређење добијених резултата. Показало се да је ниво изражености националног идентитета на нашем узорку ($AS=88.06$; $SD=16.81$) био

⁹ 1) Београд: а) гимназија, N=44; б) медицинска, N=47; економска, N=48; техничка, N=50.

2) Ниш: а) гимназија, N=50; б) медицинска, N=41; економска, N=48; техничка, N=47

3) Косовска Митровица: а) гимназија, N=50; б) медицинска, N=50; економска, N=44; техничка, N=49

¹⁰ Прецизније: One sample t test

виши у односу на ниво изражености националног идентитета студената на узорку испитаника у истраживању Бељански и Шимоњи Чермак (2018) ($AS=76.11$; $SD=18.69$; $t_{(567)}=16.938$, $p < .001$).

У табелама 2 и 3 приказани су резултати структуре националне везаности средњошколаца и то: степен вредновања различитих обележја народа коме припадају средњошколци (Табела 2) и процена изражености особина властитог народа (Табела 3).

Како би проверили постојање разлике у проценама различитих обележја властитог народа коришћена је једнофакторска анализа варијансе за поновљена мерења (ANOVA), с обзиром да се радило о проценама различитих обележја од стране истих испитаника. Резултати су показали да постоји значајна разлика у вредновању (проценама) различитих општих обележја народа (вера и верски обреди, традиција и обичаји, историја, култура, државне институције и карактерне особине) код испитаних средњошколаца. Вредност добијеног ($F_{(5, 563)} = 64.32$, $p < .01$) указује да се ради о значајном ефекту, а с обзиром да парцијално ета квадрат износи 0.11, закључујемо да је реч о умереном ефекту, према Коеновим критеријумима (Cohen, 1988). Код накнадних поређења¹¹ показало се да средњошколци статистички значајно више вреднују културу од историје, државних институција и карактерних особина властитог народа (у сва три случаја $p < .01$). Државне институције су вредноване ниже од свих осталих обележја (разлике су у свих пет случајева биле на нивоу $p < .01$).

Када су у питању процене појединачних особина народа (продуховљен, толерантан, достојанствен, храбар, поштен, поткупљив, заједљив, лицемеран, бољи од свих осталих народа), такође су потврђене значајне разлике у проценама испитаника. Вредност добијеног ($F_{(8, 560)} = 51.96$, $p < .01$) потврђује да се и овде ради о значајном ефекту, а парцијално ета квадрат који износи 0.09 даје нам основа да закључимо да је реч о умереном ефекту, према Коеновим критеријумима (Cohen, 1988). Накнадним поређењем је утврђено да су средњошколци храброст оценили као израженију црту од свих осталих мерених карактеристика (код свих 8 поређења $p < .01$), док је лицемерје процењено као ниже изражено у односу на особине продуховљеност, достојанственост и поштење ($p < .01$).

У Табели 4 приказане су корелације националног идентитета, самопоштовања и мотива постигнућа. Коришћен је Спирманов коефицијент корелације.

На основу резултата из Табеле 4 уочавамо да постоји статистички значајна позитивна корелација слабог интензитета националног идентитета са самопоштовањем ($r=.163$, $p < .01$). Такође, постоји статистички значајна позитивна корелација националног идентитета са мотивом постигнућа ($r=.332$, $p < .01$). Добијене корелације указују да што је национални идентитет израженији код средњошколаца, то је веће самопоштовање и мотив постигнућа и обрнуто. Проверавана је и могућност предикције националног идентитета на основу познавања вредности самопоштовања и мотива постигнућа (коришћена је мултипла регресиона анализа), а резултати су приказани у Табели 5.

Резултати у Табели 5 указују да постоји могућност предикције националног идентитета на основу познавања вредности самопоштовања и мотива постигнућа.

¹¹ Pairwise comparisons

Коефицијент мултипле корелације износи $R = 0.336$ и објашњава линеарну повезаност критеријумске варијабле (национални идентитет) са предикторима (самопоштовање и мотив постигнућа) ($F_{(2,565)} = 35.891$, $p < .01$). Коефицијент мултипле детерминације износи $R^2 = 0.113$, што значи да је проценат варијансе, који је заједнички критеријуму и скупу предикторских варијабли убачених у процедуру, 11.3%. На основу значајности стандардизованих коефицијената бета, можемо закључити да је појединачно мотив постигнућа статистички значајан предиктор националног идентитета.

Када су у питању социодемографске варијабле, испитиване су разлике у изражености националног идентитета у односу на социодемографске карактеристике (пол и место боравка). Разлика у изражености националног идентитета између испитаника различитог пола испитивана је Ман-Витнијевим У тестом. Ман-Витнијев У тест није открио значајну разлику у нивоу изражености националног идентитета мушких ($Md = 87$, $N = 240$) и женских испитаника ($Md = 87$, $N = 328$, $U = 37059$, $z = -1.191$, $p = 0.23$).

Разлика у изражености националног идентитета између испитаника који живе у различитим градовима обухваћених истраживањем (Београд, Ниш, Косовска Митровица) испитивана је Краскал-Волисовим тестом значајности разлика, а резултати су приказани у [Табели 6](#) и [Табели 7](#).

Резултати Краскал-Волисовог теста потврдили су статистички значајну разлику у нивоу изражености националног идентитета између средњошколаца из различитих градова ($N_1 = 186$: Ниш, $N_2 = 189$: Београд, $N_3 = 193$: Косовска Митровица), $\chi^2(2,568) = 54.154$, $p < .001$. Средњошколци из Београда ($Md = 95$) имају највећу медијану резултата на националном идентитету у односу на средњошколце из Ниша ($Md = 83$) и Косовске Митровице ($Md = 85,65$). Спроведена су и накнадна поређења (post-hoc тестови) у оквиру процедуре за Краскал-Волисов тест анализе варијансе како би се проверило између којих тачно подгрупа постоји значајна разлика. Резултати су показали да постоји статистички значајна разлика између средњошколаца из Ниша ($Md = 83,00$, $N = 186$) и из Београда ($Md = 95$, $N = 189$). Средњошколци из Београда имају статистички значајно виши ниво националног идентитета у односу на вршњаке из Ниша. Такође, средњошколци из Београда ($Md = 95$, $N = 189$) имају статистички значајно виши ниво националног идентитета у односу на средњошколце из Косовске Митровице ($Md = 85,66$, $N = 193$). Накнадно поређење је показало да не постоји статистички значајна разлика између средњошколаца из Ниша ($Md = 83,00$, $N = 186$) и из Косовске Митровице ($Md = 85,66$, $N = 193$) у изражености националног идентитета.

Дискусија резултата

Резултати указују да је израженост националног идентитета на нашем узорку виша у односу на теоријски просек. Умерена (до виша) израженост националног идентитета становника српске националности потврђена је у неким ранијим истраживањима у нашем поднебљу, у којима је такође коришћена скала НАИТ (Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011a, 2011b, Milošević, Radović, 2011; Beljanski, Šimonji Čerмаk, 2018). У поређењу са резултатима истраживања новијег датума (Beljanski, Šimonji Čerмаk, 2018), средњошколци показују статистички значајно више нивое изражености националног идентитета у односу на своје вршњаке из Војводине,

испитиване две године раније. С обзиром да се у истраживању аутора Бељанске и Шимоњи Чермак (2018) као узорак појављују адолесценти са територије Војводине, евентуални разлог разлика у изражености националног идентитета у односу на узорак старијих средњошколаца из нашег истраживања може бити културолошке природе, будући је у нашем узорку доминантна структура испитаника из централне и јужне Србије. Ауторке Бељански и Шимоњи Чермак (2018) добијене резултате тумаче као позитиван налаз који указује да су испитани студенти свесни сопствене националне припадности, али да су истовремено и осетљиви и толерантни на различитости.

Од општих обележја властитог народа, средњошколци више вреднују културу у односу на историју, карактерне особине и државне институције (које вреднују најниже у односу на сва остала обележја). Од појединачних особина властитог народа, средњошколци сматрају да је најизраженија храброст, док је израженост лицемерја процењена као значајно мање изражена у односу на већину других особина (храброст, продуховљеност, достојанственост и поштење). Ови резултати су сагласни са резултатима неких ранијих истраживања структуре националне везаности младих (Milošević, Radović, 2011; Radović, Ranđelović, Milošević, 2012). У истраживању Милошевић и Радовић (2011), на узорку средњошколаца српске националности са севера Косова и Метохије, добијени су резултати да испитаници сопствене сународнике виде као веселе, способне, паметне, гостољубиве, али и храбре, као и у овом истраживању. Радовић, Ранђеловић и Милошевић (2012) истичу да средњошколци са сталним местом боравка на територији Косова и Метохије највише вреднују религиозност (веру) код властитог народа, док је у нашем истраживању на првом месту култура. Наравно, треба имати на уму да је узорак у нашем истраживању обухватио средњошколце из различитих градова у Републици Србији, као и да постоји одређена временска дистанца, што нам може помоћи у разумевању добијених резултата и уочених разлика.

Резултати су показали и да што је национални идентитет израженији код средњошколаца, то је веће самопоштовање и мотив постигнућа. Позитивна корелација националног идентитета и самопоштовања потврђена је и у неким ранијим истраживањима (Čekrljija, Turjačanin, 2002; Ranđelović, Kostić, 2011). Самопоштовање као део селф концепта обухвата процену различитих аспеката властите личности (Todorović, 2005), а како национални идентитет подразумева осећај припадности одређеној групи (Šiber, 1998), евалуативни аспект те групе, али и идентификацију са том групом, позитивно вредновање групе са којом се идентификујемо очекивано би јачало и позитивнију слику о себи уопште и обрнуто, позитивнија слика о себи јача и везаност за групе којима појединац припада. Међутим, треба имати у виду да постоје и опречни емпиријски подаци. На пример, Ранђеловић и Минић (2011а) су у истраживању психолошких и социолошких корелата националног идентитета Срба са Косова и Метохије добили податке који показују да је национални идентитет негативно повезан са глобалним самопоштовањем испитаника. Добијени резултати су у супротности са резултатима добијеним у овом истраживању, мада треба имати на уму да су у поменутом истраживању испитаници били наставници (просечне старости 42,4 године) са сталним местом боравка на Косову и Метохији. У недостатку ранијих емпиријских потврда о директном односу националног идентитета и мотива постигнућа, радом смо индиректно настојали да испитамо везу између образовања и националног

идентитета преко једне од варијабли која, према неким ауторима, представља један од најважнијих чинилаца у образовном процесу – мотива постигнућа (Simonović, 2003). Такође, имајући у виду чињеницу да је школа чинилац развоја националног идентитета (Jovanović, 2012), а да је питање националног васпитања (в. Marković, 2010) саставни део васпитно-образовног процеса, укључивање мотива постигнућа у истраживачки оквир може представљати скроман допринос бољем разумевању значаја образовног процеса у формирању националног идентитета код младих.

Резултати су потврдили и могућност предикције националног идентитета на основу познавања вредности самопоштовања и мотива постигнућа. Средњошколци са вишим нивоом самопоштовања и израженијим мотивом постигнућа имају израженији национални идентитет. Скуп предикторских варијабли (самопоштовање и мотив постигнућа) објашњава око 11% варијансе националног идентитета. Као статистички значајан предиктор у моделу издвојио се мотив постигнућа. Када је у питању предикција националног идентитета на основу различитих варијабли, важно је истаћи да су резултати ранијих истраживања већ потврђивали могућност предикције националног идентитета на основу неких психолошких и социолошких корелата. На пример, аутори Ранђеловић и Минић (2011а) износе резултате истраживања у којима је потврђена могућност предикције изражености националног идентитета на основу задовољства животом и колективног самопоштовања. Затим, у покушају објашњења резултата да је мотив постигнућа значајан предиктор националног идентитета, те да особе са јаче израженим мотивом постигнућа имају израженији национални идентитет, један део тумачења се може тражити у објашњењу социјалне перспективе мотива постигнућа, које дају ауторке Францешко и Мирковић (2008), а које је поменуто у теоријском делу рада. Наиме, полазећи од оваквог тумачења једног аспекта мотива постигнућа, од особе са израженијом компонентом такмичења са другим људима као аспекта мотива постигнућа очекивало би се да улаже већу енергију у оне аспекте себе, како персоналне, тако и групне (са којима се идентификује), а које могу да је на неки начин „фаворизују” у односу на друге људе или групе. Ако је група са којом се идентификују нација, већа израженост мотива постигнућа (или једног аспекта тог мотива) могла би да резултирала чвршћом идентификацијом са њом, тј. израженијим националним идентитетом. Узимајући у обзир чињеницу да је предикциона моћ мотива постигнућа у погледу предвиђања националног идентитета на неки начин емпиријска новина, те да још увек нема довољно утемељених доказа о природи поменуте везе, очекујемо да будућа истраживања дају ближи одговор по том питању.

Резултати су показали и да нема значајне разлике у нивоу изражености националног идентитета у односу на пол. У ранијим истраживањима појављују се неконзистентни подаци везани за однос националног идентитета и пола испитаника. У истраживању националног идентитета на узорку испитаника са Косова и Метохије добијена је статистички значајна разлика у изражености националног идентитета у корист мушких (Randelović, Minić, 2011а; Randelović, Kostić, 2011) или женских испитаника (Phinney, 1990), али ова истраживања имају значајно ограничење јер су спроведена на мањинским групама. Крстић и Станојевић (2011) добијају резултате да не постоји статистички значајна разлика у изражености националног идентитета у односу на пол испитаника, што је сагласно резултатима добијеним у нашем

истраживању. Све у свему, не може се дати коначан и недвосмислен суд о томе да ли постоје и у ком су смеру разлике у изражености националног идентитета између испитаника различитог пола.

Када је у питању однос националног идентитета и места боравка испитаника, резултати су показали да постоји статистички значајна разлика у нивоу изражености националног идентитета између испитаника из различитих градова у Србији. Тако средњошколци из Београда имају најизраженији ниво националног идентитета у односу на средњошколце из Косовске Митровице и Ниша. Иако је у неким ранијим истраживањима (Radović, Randelović, Milošević, 2012) добијено да млади са територије Косова и Метохије имају значајно виши ниво националне везаности у односу на младе из других делова Србије, овакви резултати су у супротности са резултатима добијеним у нашем истраживању. Неки аутори (Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011b) истичу да је очекивано да национални идентитет особа у пограничним крајевима буде израженији, будући да је њима осећај припадности властитом народу (као и позитивно вредновање властитог народа) један од ресурса очувања властите слике о себи. Треба имати на уму да је истраживање са којим упоређујемо резултате спроведено 2011. године, у условима интензивних друштвенополитичких збивања, посебно на територији Косова и Метохије (период барикада и изражене међуетничке тензије), и да је српски народ (у то време) имао израженији осећај угрожености и анксиозности (Milošević, Bašćarević, 2011; Milošević, Milisavljević, 2012) услед кршења основних људских права (Randelović, Minić, 2011b) и израженог политичког насиља (Šuvaković, 2011), па је ослањање на националну везаност било од виталног значаја. Наше истраживање је спроведено у јануару 2020. године (пре пандемије изазване коронавирусом), у релативно стабилнијим друштвено-економским околностима и уз измењене приоритете при вредновању различитих аспеката идентитета у односу на истраживање из 2011. године. Такође у прилог објашњењу добијених опречних резултата у два истраживања, могу се узети у обзир и чињенице да су се промениле и вредносне оријентације младих у последњих десетак година (Radoman, 2019).

Закључак

Национални идентитет као предмет истраживања у жижи је интересовања бројних социолога, политиколога, комуниколога, психолога, филолога, педагога, али и других научних радника последњих неколико деценија. Као резултат сложеног и често интердисциплинарног приступа, настајали су бројни теоријски, али и емпиријски радови који су сагледавали различите аспекте овог феномена. Полазећи од теорије социјалног идентитета и схватања националног идентитета као једног од најзначајнијих социјалних идентитета, у раду је истраживана израженост и структура националног идентитета код средњошколаца у Републици Србији, као и веза националног идентитета са појединим персоналним и социодемографским карактеристикама.

Резултати су показали да су вредности националног идентитета изнад теоријског просека. Такође, испитивани средњошколци су показали значајно виши ниво националног идентитета од својих вршњака у истраживању спроведеном две године раније. Када је у питању структура националне везаности, од општих обележја,

средњошколци код властитог народа више вреднују културу у односу на историју, карактерне особине и државне институције (које вреднују најниже у односу сва остала обележја). Од појединачних особина властитог народа, средњошколци сматрају да је најизраженија храброст, док је лицемерје значајно ниже изражено од већине других особина. Потврђена је и позитивна корелација националног идентитета са глобалним самопоштовањем и мотивом постигнућа. Такође, резултати су указали на могућност предикције вредности националног идентитета на основу познавања вредности самопоштовања и мотива постигнућа. Када су у питању социодемографске варијабле, нису утврђене полне разлике у погледу изражености националног идентитета, док се место боравка показало као значајно (средњошколци из Београда показали су виши ниво националног идентитета у односу на своје вршњаке из Ниша и Косовске Митровице).

Иако су неки од добијених резултата кореспондентни са резултатима ранијих истраживања, те не представљају емпиријску новину, сматрамо значајним наш покушај научног осврта на тему која је од изузетног значаја за научну, али и ширу друштвену заједницу, па и државу, поготову у периоду друштвене и политичке кризе. Укључивање мотива постигнућа, као једног од значајних корелата, представља покушај индиректног повезивања националног идентитета и појединих аспеката васпитно-образовног процеса. Такође, сматрамо да је важно испитивати национални идентитет и његове корелате у адолесценцији, развојном периоду када се лични идентитет појединца доминантно формира.

Као ограничење истраживања, треба истаћи да су узорком обухваћени средњошколци из јужне и централне Србије, а да би добили целовитију слику о националном идентитету на нивоу државе треба обухвати и адолесценте из АП Војводине, као и западне и источне Србије. Такође, треба напоменути да поред испитиваних варијабли (самопоштовање, мотив постигнућа), постоји значајан број психолошких варијабли које су директно или индиректно повезане са националним идентитетом, које су испитиване у неким ранијим истраживањима (самовредновање, субјективна добробит, агресивност и слично), а чије би укључивање могло додатно да расветли психолошке аспекте овог феномена. Имајући у виду горенаведено, сматрамо да је неопходно наставити истраживање ове проблематике и пратити уочене промене у изражености националног идентитета како би се у неким будућим истраживањима идентификовали разлози промена, као и предвидео смер уочених промена. Резултати добијени у овом истраживању могу се сматрати скромним доприносом бољем разумевању националног идентитета у периоду адолесценције.

Dušan J. Randelović¹
Jelena Lj. Minić²
Kristina Ž. Randelović³
University of Priština, Kosovska Mitrovica,
Faculty of Philosophy, Department of Psihology
Kosovska Mitrovica (Serbia)

NATIONAL IDENTITY OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN THE REPUBLIC OF SERBIA⁴

(Translation In Extenso)

Abstract: This paper was aimed at examining the structure and expression of national identity among secondary school students (N=568) in different towns in Serbia, its relation to self-esteem and achievement motive, as well as the differences regarding socio-demographic characteristics (sex and place of residence). The instruments used are the Scale of National Identity NAIT, the Global Self-Esteem Scale, and the Scale to Measure Achievement Motive MOP2002. The results have shown that the values of national identity are above the theoretical average and significantly higher than the values recorded among the adolescents in an earlier study. Among general characteristics of their own nation, secondary school students value culture more than history, character traits and state institutions (lowest-ranked in comparison to all other characteristics), finding that courage is the most pronounced individual characteristic, while the least pronounced one is hypocrisy. A positive correlation of national identity with self-esteem and achievement motive was obtained, whereas achievement motive is also a significant national identity predictor. Significant differences were found in the expression of national identity among secondary school students in relation to their place of residence (secondary school students from Belgrade have a higher level of national identity in comparison to their peers from Niš and Kosovska Mitrovica).

Keywords: national identity, self-esteem, achievement motive, secondary school students

---

¹ dusan.randjelovic@pr.ac.rs

² jelena.minic@pr.ac.rs

³ kristina.randjelovic@pr.ac.rs

⁴ The paper is a result of research within the scientific research project III 47023 "Kosovo and Metohija between national identity and Euro-integrations" financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Introduction

The concept of identity is considered the key question in modern times, relevant both to an individual and to communities and the society (Koprivica, 2015). It is a complex (Žitko, 2015) and multidimensional concept studied in different discourses: philosophical, psychological and sociological. Philosophical discourses search for different meanings of the concept of identity through determining explicit criteria that make up identity (Žitko, 2015). The psychological determination of identity is associated with the name of Erik Erikson and the understanding that the feeling of personal identity is based on the perception of self-sameness and continuity of man's existence in time and space, as well as the perception that other people observe and recognize the fact of the above-mentioned self-sameness and continuity. Erikson emphasizes that identity is dominantly formed in the adolescence period, through interaction of different biological, psychological and social factors (Erikson, 2008). The question of identity in sociological discourse is most often connected with social identity and the question of "affiliation to a group: it can be familial, territorial, national, professional, generational etc." (Marković-Savić, 2018, p. 77). More precisely, from sociological perspective, identity is defined as a process during which an individual identifies himself with different social groups (starting from the family onwards), thus accepting value systems, worldviews, desirable models of behaviour etc. (Trifunović, 2012), gradually becoming integrated. In that process of identification and integration, an important role is played by school, acquiring knowledge and habits (Trifunović, 2012). It is important to emphasize that an individual has as many social and personal identities as the number of groups he/she belongs to and personal relationships he/she is involved in (Hogg, 2006), but also that not all groups are equally important, but social identities vary in the importance they are ascribed (Mihic, 2009).

In the series of social identities, national identity takes an important place and has been the subject of interest of numerous foreign and domestic researchers in the past few decades (Šiber, 1988; Phinney, 1990; Delener, 1994; Keillor & Hult, 1999; Huddleston, Good, Stoel, 2001; Franceško et al, 2002; Fam, Waller, Erdogan, 2004; Korunić, 2005; Kamenov, Jelić, Huić, Franceško, Mihic, 2006; Mihic, 2009; Radivojević, 2008; Šram, 2010; Minić, Randelović, Vukmirović, 2011a; Minić, Stanojević, Randelović, 2011b; Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2012; Lončar, 2013; Popović, 2015; Beljanski, Šimonji Čermak, 2018). While in the domain of personal identity, the identity crisis is stated as an important development stage (Erikson, 2008), some authors point out that regarding the question of national identity there are also specific "crises" in its preservation and strengthening, while globalization and Europeanization are identified as some of the main obstacles (Stanković Pejnović, 2015). Different authors have emphasized the significance of various social, psychological, demographic, personal and socio-political correlates of national identity.

Having in mind the above-mentioned, in this research we tried to examine the structure and expression of national identity, relation with self-esteem and achievement motive, as well as the differences in relation to socio-demographic characteristics (sex, place of residence) in the period of personal identity formation and developmental crisis, so-called identity crisis. More precisely, the respondents in this research belong to the sub-period of medium adolescence that is characterized by certain developmental tasks, the most important of which is identity formation (Erikson, 2008), as well as the formation of the

social self (Kuburić, 1994). The above-mentioned variables are included in the research based on the results of previous research which found the correlation between self-esteem and national identity (Čekrlija, Turjačanin, 2002; Randelović, Kostić, 2011; Lončar, 2013), the differences in the expression of national identity in relation to socio-demographic variables (Čorkalo, Kamenov, 1998; Phinney, 1990; Minić et al, 2011b), as well as based on the importance of some education aspects in the process of national identity formation (Zhou & Bankston, 1998; Trifunović, 2011; Jovanović, 2012), i.e. the fact that school can also be one of the factors of the national identity development (Jovanović, 2012). Including achievement motive in the research may give a modest contribution to better understanding of the indirect relation between national identity and certain aspects of the upbringing-educational process, since there are no sufficient empirical data about it.

National identity

National identity is most commonly defined as one of the components of social identity (Beljanski, Šimonji Čermak, 2018). To that end, social identity (Krstić, 2015) is defined as a concept about self, deriving from an individual's awareness of belonging to a group, values, but also the emotional importance ascribed to that affiliation by an individual (Beljanski, Šimonji Čermak, 2018). The basis for such attitude is the social identity theory proposed by Tajfel and Turner (Tajfel & Turner, 1986)⁵. This question is also studied by the theories of acculturation and cultural conflict within developmental theories. Phinney (Phinney, 1990) determines national identity as one of the most important forms of social identity and singles out its basic components. According to Phinney (1990), the components of national identity are: self-identification (self-definition of an individual as a member of a national group), the feeling of affiliation to a certain ethnic group (its degree may vary from mere formal affiliation to strong emotional attachment), attitudes towards the membership in a group (positive or negative) and inclusion in the life and work on own national group (to what extent individuals participate in the preservation of tradition and culture of their nation). In theoretical terms, it is also important to mention authors Keillor and Hult (Keillor & Hult, 1999) who determine national identity as a measure in which given culture is recognized and identified with its unique characteristics. These authors constructed the first version of the National Identity (NATID) Scale, emphasizing that the national identity structure was made of four dimensions: belief structure, cultural homogeneity, national heritage and consumer ethnocentrism. Although earlier studies associated national identity with numerous personal (self-esteem, subjective well-being etc.), socio-psychological (attitudes, beliefs, ethnic distances, religiosity etc.) and socio-demographic variables (sex, education, religious affiliation...), some of them proved to be more significant than others. For example, Tajfel and Turner (Tajfel & Turner, 1986), studying different social identities (including national identities) and analyzing the importance of individual personal factors, emphasize that self-esteem (both personal and collective) is the basis for preserving group identity. Some other authors also pointed out the relevance of personal factors in studying ethnic identities, such as: self-esteem (Sam, 2000), behaviour leading to better academic achievement and motivation for academic achievement

---

⁵ The social identity theory constitutes the theoretical basis of our research.

(Zhou & Bankston, 1998), motivation for the performance and successful realization of activities (Karkatsoulis, Michalopoulos, Moustakatou, 2005), but also resilience and subjective well-being (Phinney, Romero, Nava, Huang, 2001).

Achievement motive

One of the most important and researched social motives is achievement motive (Salaj Franceško, Kodžopeljić, Mihić, 2002; Simonović, 2003; Trebješanin, Lazarević, 2008), and it is defined as a relatively permanent disposition in the basis of which is the need for competence (success) in situations when it is necessary to achieve (exceed) a certain standard of success (Rheinberg, 2004). Achievement motive is a complex motivational disposition consisting of two components: a person's tendency to set goals and competition with others (McClelland, Atkinson, Clark, Lowell, 1953). Behaviour is determined by achievement motive when an individual puts in efforts to achieve and realize something he/she considers valuable and in that manner examines (proves) his/her own competence according to a specific success standard (McClelland, 1987). Achievement motive is acquired and it is formed with an individual's experience and under the influence of the value system cherished in a given culture (McClelland, 1987). The degree of the expression of achievement motive differs among individuals in the same society, but also among members of different societies. Havelka and Lazarević (Havelka, Lazarević, 1981) distinguish general achievement motive (a tendency to be competent and successful in all activities of a person) and specific achievement motive (a tendency to be competent in specific types of activities: at school, at work, in sports). Franceško, Mihić and Bala (Franceško, Mihić, Bala, 2002) point out that the achievement motive is a complex and relatively stable disposition that can be manifested in specific ways, depending on activities. These authors think that the achievement motive includes a number of components that are differently distributed in different groups of respondents. These authors have constructed the Scale to Measure Achievement Motive MOP2002, which distinguishes four empirically verified factors: competition with others, persistency in achieving aims, achievement of aims as a source of satisfaction, and planning-oriented behaviour (Mihić, Šakotić Kurbalija, Franceško, 2005; Arsenijević Puhalo, Puhalo, 2006). The authors conclude that "putting in efforts to achieve what is considered valuable (goal setting) and what will make someone stand out before others (competition with others)" are two basic components of the achievement motive (Franceško et al, 2002, p. 140). Other two factors (persistency in achieving aims and planning-oriented behaviour) refer to the characteristics and forms of behaviour with an instrumental function in the realization of basic components. A person can also demonstrate putting in efforts in the realization of something that is considered valuable when he/she is in the situation of intergroup relations. According to the social identity theory, a person encountering members of another national group will strive for the preservation of own national identity, as well as for the promotion of own group as better and of higher quality. It is also important to have in mind that persistency in the achievement of goals may also be expanded to competition at the group level and thus provoke conflicts between groups and the feeling of exclusion in intergroup contacts (Mihić et al, 2005).

Explaining the social perspective of the achievement motive, authors Franceško and Mirković (Franceško, Mirković, 2008) state that, if a person has a dominant component

of competition with other people over the component of setting goals, that person will probably be more likely to provoke conflict because conflict is a form of interaction that opens the possibility of being the winner (i.e. better than others). Starting from this viewpoint, we may assume that, if a person with a highly pronounced achievement motive (i.e. the component of competition with others) at the same time has strong identification with a reference group (e.g. nation, in the form of national identity), it is highly likely that such person will manifest the tendency to conflict behaviour through a negative attitude towards those belonging to another group (nation). This can be explained considering that the attitude to other people, and thus the manner of communication with them, is often formed on the basis of the achievement motive evaluation (Franceško, Mirković, 2008). It should definitely be emphasized that the direct relationship of national identity and the achievement motive has not been empirically verified so far.

Self-esteem

Self-esteem is the central aspect of the notion of self and is defined as an individual's self-evaluation reflected in pleasant or unpleasant feelings towards oneself, and indicating the degree in which that person believes to be important and valuable (Todorović, 2002). Individuals with high self-esteem consider themselves valuable, while individuals with low self-esteem have a tendency of self-rejection and dissatisfaction with themselves (Rosenberg, 1965). In that respect, high self-esteem is one of the best indicators of an individual's stable mental health (Todorović, 2002). The development of self-esteem is determined by an individual's relationships with other important people in the environment. At an earlier age, interaction with parents is crucial to the formation of self-esteem, while in the adolescence period, interaction with peers takes primacy (Dusek & McIntyre, 2003). According to Rosenberg's definition (Rosenberg, 1965), self-esteem is a global construct that constitutes someone's general self-evaluation as a person, i.e. the perception of own (in)ability to face problems. On the other hand, some researchers think that self-esteem is a multidimensional construct (Heatheron, 2003) that includes partial self-evaluations of different spheres of life. In this research we were guided by Rosenberg's perception of global self-esteem.

Relevant research of national identity

The research results in our country point to high values of national identity among Serbs, particularly the respondents with the permanent place of residence in the territory of Kosovo and Metohija (Minić et al, 2011, Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011b). The results of the research in which the sample was made up mostly of adolescent population from Kosovo and Metohija show that the respondents have a strongly pronounced feeling of national identity (Randelović, Kostić, 2011). On the other hand, according to 2008 research (Radivojević, 2008), conducted on the sample of 4.310 adolescents, shows that the national attachment of young people in the north of Serbia is losing its importance among young people in Vojvodina as a form of social identity and as a source of personal identity. Namely, 60.88% of the respondents fully feel to belong to their nation,

while belonging to the nation has no importance to one third of the respondents. In the research with the sample consisting of secondary school students⁶ (N=1244), as many as half of them points out that their belonging to the nation is very important, while one third of them consider it important (Miladinović, 2006).

Moreover, various types of social identities, including national identity, are often associated with self-esteem (Čorkalo, Kamenov, 1998; Puhalo, 2009; Ivanković, 2012; Lončar, 2013). While some authors confirm the positive relation between global self-esteem and national identity (Čekrljija, Turjačanin, 2002; Randelović, Kostić, 2011; Lončar, 2013), others find that such relation is of a negative direction (Randelović, Minić, 2011a). In addition, there are papers that do not confirm any significant correlation between national identity and self-respect (Tofant, 2004, according to: Randelović, Kostić, 2011).

Speaking of the relationship between national identity and the achievement motive, it should be emphasized that the achievement motive is formed in its great part under the influence of social factors. The school-related factors have an important place and can to a certain extent compensate for insufficiently present family factors that are otherwise of exceptional significance to the achievement motive development (Maya, 2008). One Serbian study has established that persons who tend to compete and interact with others also strive to do that in intergroup contacts, when comparing their own nation with other nations (Mihić, Šakotić Kurbalija, Franceško, 2005).

There are also studies indicating sex differences in relation to national identity. Various studies have obtained results that national identity is more pronounced among men (Čorkalo, Kamenov, 1998; Randelović, Kostić, 2011, Minić et al, 2011B; Randelović, Minić, 2011a), but there are also studies that point to the more pronounced national attachment among women (Phinney, 1990). When it comes to age and education, some studies speak in favour of the fact that older and lower-educated respondents have a more pronounced national identity (Čorkalo, Kamenov, 1998; Minić et al, 2011; Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011).

Methodology

The general aim of the research was to examine the structure and expression of national identity among secondary school students and its relation with certain personal and socio-demographic characteristics. *Special research goals and tasks* were: to examine the expression of national identity among secondary school students and compare it with the results about the expression of national identity from the research conducted two years ago (Beljanski, Šimonji-Čermak, 2018); to determine the structure of the respondents' national attachment through their attitude to national characteristics and values they appreciate most⁷; to examine the relation between national identity and self-esteem and the achieve-

---

⁶ The sample consisted of secondary school students from whole Serbia, whereas a greater part of the sample came from the broader territory of Belgrade. The sample in this research did not include secondary school students from the territory of Kosovo and Metohija.

⁷ The national identity structure is the evaluation of different general characteristics and concrete characteristics of own nation by the respondents, just as in a previous study (Radović, Randelović, Milošević, 2012). Therefore, it is not the verification of the factor structure of the NAIT instrument.

ment motive; to establish the possibility of national identity prediction based on self-respect and the achievement motive; to establish differences in the expression of national identity in relation to socio-demographic characteristics (sex and place of residence).

Variables and instruments

The research included the following variables: national identity, self-esteem, achievement motive and socio-demographic characteristics. National identity is defined as a feeling of belonging or togetherness and as a special combination of attitudes to own national group (Šiber, 1998), operationalized as the total score on the Scale of National Identity NAIT (Čorkalo, Kamenov, 1998). NAIT is a Likert-type scale, with the range from 1 to 5, and contains 27 items. The results range from 27 to 135, where the higher result points to the more pronounced national identity. The scale reliability is high $\alpha=.95$ (Čorkalo, Kamenov, 1998), just as in our research $\alpha=.87$. The original version of the instrument is in Croatian, and the authors of this paper obtained the consent for adapting and using the instrument on the Serbian population. The scale was used in the past too (Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011; Randelović, Minić, 2012). As a supplement to the existing instrument, for the purpose of getting a better insight into the structure of national attachment among secondary school students, we used the National Attachment Questionnaire as a part of the Battery of instruments for examining national attachment, as already used by Radović, Randelović and Milošević (Radović, Randelović, Milošević, 2012). This sub-scale contains the total of 14 questions grouped into two sub-scales: a) Appreciation of national characteristics (6 items, where certain aspects of the nation they belong to are evaluated [religion, culture, tradition, history], and answers are given on the Likert-type scale: 5 – I highly appreciate, 1 – I don't appreciate at all) and b) Characteristics of the nation (8 items, where the respondents evaluate how pronounced different characteristics are in their own nation by circling one of the degrees of the Likert-type scale: 5 – extremely pronounced, 1 – not pronounced at all). Both sub-scales have satisfactory reliability in our sample (Evaluation $\alpha=.81$, Characteristics $\alpha=.71$). Self-esteem is a general evaluation of oneself as a person (Rosenberg, 1969), and it is operationally determined as the total score on Rosenberg's Global Self-Esteem Scale as the most commonly used scale in the research of self-esteem. Our paper uses the Serbian version of the instrument (Todorović, 2005) with 10 items, where the respondents answer to what extent the listed items refer to them (answers are given on the Likert-type scale, from 1 – I completely disagree to 5 – I completely agree). The total score is calculated as a sum of evaluations from all items, and the possible range of results is from 10 to 77. The scale reliability in our research is high ($\alpha=.88$). The achievement motive is a person's tendency to put in efforts, to achieve and realize something that is considered valuable and that will make that person stand out before others (McClelland, 1953), and it is operationalized by MOP2002 instrument (Franceško, Mihić, Bala, 2002). MOP2002 instrument consists of 55 items, with five-degree Likert-type scales for answers. It consists of four sub-scales, each of which measures one of the components (competition with others, persistency in achieving aims, achievement of aims as a source of satisfaction, and planning-oriented behaviour). According to the recommendation of the authors (Franceško et al, 2002), as well as some

researchers who have already used the above-mentioned scale (Mihajlović, Stojanović, 2014; Gavrić, Simić, Matošević, 2019), the analyses can use the total score on the achievement motive (taking into account all 55 items) and individual results on the sub-scales can also be viewed. For the purposes of this research, we used the total score on the achievement motive. The instrument reliability in our research is high ($\alpha = .91$). Socio-demographic variables in the research are: sex (male, female) and the place of residence (Belgrade, Niš, Kosovska Mitrovica)⁸, and they are operationalized with the aid of questions in the Basic Information Questionnaire, constructed for the purpose of this research.

The research sample was made of secondary school students (N =568), secondary school students from Belgrade (N1 = 189), Niš (N2 = 186) and Kosovska Mitrovica (N3 = 193). This was a non-random quota sample. It includes students from four different types of secondary schools: grammar schools, secondary medical schools, secondary schools of economics, and secondary technical schools (representation of the respondents from different schools by the cities was proportional⁹). All the participants attended the fourth grade of secondary school and were older than 18 years at the time the research was conducted (the average age of the respondents was 18.23). As for the sex structure, there were 240 (42.3%) male and 328 (57.7%) female respondents. The original sample consisted of 600 respondents (200 from each city respectively), but in the further result processing 32 respondents were excluded from the sample.

Procedure and data processing

The research was conducted in January 2020. After obtaining the consent from their school masters, the students completed the questionnaires in their respective schools, during

---

⁸ The selection of the cities for the research was conditioned by the following factors: a) collected data are part of a broader study entitled “Psychological aspects of national identity” realized within the activities in the broader draft of the project: Kosovo and Metohija between national identity and Euro-integrations (ID number: III 47023). The project was financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, and the research draft and activity plan (with clearly defined places for data collection) were made and officially registered one year before the realization of this research; b) in our paper, we tried to establish differences in the analyzed variables having in mind the capital of the Republic of Serbia (Belgrade), the largest city in the south of Serbia (Niš) and the town in Kosovo and Metohija (Kosovska Mitrovica) that is specific due to its complex and decade-long social crisis, which is reflected in the general functioning of the population of different age groups in this territory. The above-mentioned is indicated by the results of various studies conducted on the sample of respondents in Kosovo and Metohija in the past 20 years or so, which have found differences in the level of the analyzed variables in comparison to the respondents in other parts of the Republic of Serbia (for more details about these studies, see Minić, 2020).

⁹ 1) Belgrade: a) grammar school, N=44; b) medical school, N=47; school of economics, N=48; technical school, N=50.

2) Niš: a) grammar school, N=50; b) medical school, N=41; school of economics, N=48; technical school, N=47

3) Kosovska Mitrovica: a) grammar school, N=50; b) medical school, N=50; school of economics, N=44; technical school, N=49

the home room/administrative classes in the course of 30 minutes. The respondents were specifically told that the research was anonymous and that the data would be used solely for research purposes. Apart from descriptive statistics techniques for the conclusion statistics, since the distribution of results from the Scale of National Identity deviates from normal, nonparametric techniques were used (Mann-Whitney U-test and Kruskal-Wallis H-test). Moreover, in data processing, t-test was used for comparing our research data with the research conducted by author Beljanski and her associates (Beljanski et al, 2018), as well as the variance analysis for repeated measurements, i.e. for checking the differences in the expression of different characteristics of own nation. Multiple regression analysis was used for the evaluation of the prediction possibility.

Research results

[Table 1](#) presents the results of the descriptive statistics for national identity.

Considering the theoretical range of the scores on the Scale of National Identity NAIT (from 27 to 135 points), we can conclude that the expression of national identity in our sample is higher than the theoretical average (81 points, $t_{(567)}=10.009$, $p < .001$). In order to check if there was any significant difference in the expression of national identity among secondary school students in our research and the results of former research on a similar sample (more precisely, the students from Vojvodina in the research by Beljanski and Šimonji Čermak (2018), we applied t-test¹⁰, since we had only the data about the arithmetic mean from the above-mentioned research. The same instrument (the Scale of National Identity NAIT) was used as in this research, which enabled the comparison of obtained results. It turned out that the level of the expression of national identity in our sample (AS=88.06; SD=16.81) was higher than the level of expression of the students' national identity in the sample of respondents in the research of Beljanski and Šimonji Čermak (2018) (AS=76.11; SD=18.69; $t_{(567)}=16.938$, $p < .001$).

Tables 2 and 3 present the following structure results of the secondary school students' national attachment: evaluation degree for different characteristics of the nation those students belong to ([Table 2](#)) and the evaluation of the expression of own nation's characteristics ([Table 3](#)).

In order to check the existence of the difference in the evaluation of different characteristics of own people, one-factor analysis of the variance for repeated measurements (ANOVA) was used, since those were the evaluations of different characteristics by the same respondents. The results showed a significant difference in the evaluation (assessment) of different general characteristics of nations (religion and religious rituals, tradition and customs, history, culture state institutions and character traits) among the surveyed secondary school students. The obtained value ($F_{(5, 563)} = 64.32$, $p < .01$) indicates that it is a significant effect, and since partially Eta-square is 0.11, we conclude that it is a moderate effect by Cohen's criteria (Cohen, 1988). Follow-up comparisons¹¹ showed that secondary school students evaluated culture statistically significantly more than history, state institutions and

---

¹⁰ One sample t test

¹¹ Pairwise comparisons

character traits of own nation (in all three cases $p < .01$). State institutions were evaluated less than all other characteristics (differences in all five cases were at the level of $p < .01$).

Speaking of the evaluations of individual characteristics of a nation (spiritual, tolerant, dignified, brave, honest, corrupted, sarcastic, hypocritical, better than all other nations), significant differences were also found in the respondents' evaluations. The obtained value ($F_{(8, 560)} = 51.96, p < .01$) confirms that this is also a significant effect, while partially Eta-square of 0.09 gives us grounds to conclude that it is a moderate effect by Cohen's criteria (Cohen, 1988). Follow-up comparisons showed that secondary school students evaluated courage as a more pronounced trait than all other surveyed characteristics (in all 8 comparisons, $p < .01$), while hypocrisy was evaluated worse in comparison to spirituality, dignity and honesty ($p < .01$).

[Table 4](#) presents the correlations of national identity, self-esteem and achievement motive. Spearman's rank correlation coefficient was used.

Based on the results from [Table 4](#), we can observe a statistically significant positive correlation between the weak intensity of national identity and self-esteem ($r = .163, p < .01$). In addition, there is a statistically significant positive correlation of national identity and the achievement motive ($r = .332, p < .01$). The obtained correlations indicate that the more pronounced national identity is secondary school students, the higher self-esteem and achievement motive are, and vice versa. The possibility of national identity prediction was also examined on the basis of knowing the values of self-esteem and achievement motive (multiple regression analysis was used), and the results are shown in [Table 5](#).

The results in [Table 5](#) indicate that there is a possibility of predicting national identity based on knowing the values of self-esteem and achievement motive. Multiple correlation coefficient is $R = 0.336$ and explains the linear connection between the criterion variable (national identity) with the predictors (self-esteem and achievement motive) ($F_{(2, 565)} = 35.891, p < .01$). Multiple determination coefficient is $R^2 = 0.113$, which means that the variance percentage common to the criterion and the set of predictor variables included in the procedure is 11.3%. Based on the significance of standardized beta coefficients, we may conclude that individually the achievement motive is a statistically significant national identity predictor.

Speaking of socio-demographic variables, the differences were studied in the expression of national identity in relation to socio-demographic characteristics (sex and place of residence). The difference in the expression of national identity between the respondents of both sexes was studied by Mann-Whitney U-test. This test did not find any significant difference in the level of the expression of national identity among male ($Md = 87, N = 240$) and female respondents ($Md = 87, N = 328, U = 37059, z = -1.191, p = 0.23$).

The differences in the expression of national identity between the respondents living in different cities included in this research (Belgrade, Niš, Kosovska Mitrovica) were examined by Kruskal-Wallis H test and the results are shown in [Tables 6](#) and [7](#).

The results of Kruskal-Wallis H test confirmed a statistically significant difference in the level of the national identity expression between secondary school students from different cities ($N_1 = 186$: Niš, $N_2 = 189$: Belgrade, $N_3 = 193$: Kosovska Mitrovica), $\chi^2(2, 568) = 54.154, p < .001$. Secondary school students from Belgrade ($Md = 95$) have the highest median of results on national identity in comparison to the students from Niš ($Md = 83$) and Kosovska Mitrovica ($Md = 85.65$). Follow-up comparisons were also conducted (post-hoc tests) within the procedure for Kruskal-Wallis H test to check the exact groups between which there is a significant difference.

The results showed that there was a statistically significant difference between secondary school students from Niš (Md=83.00, N=186) and from Belgrade (Md=95, N=189). Secondary school students from Belgrade have a statistically significantly higher level of national identity in comparison to their peers from Niš. Moreover, secondary school students from Belgrade (Md=95, N=189) have a statistically significantly higher level of national identity in comparison to secondary school students from Kosovska Mitrovica (Md=85.66, N=193). Follow-up comparisons found no statistically significant difference between secondary school students from Niš (Md=83.00, N=186) and from Kosovska Mitrovica (Md=85.66, N=193) in the expression of national identity.

Discussion of results

The results indicate that the expression of national identity in our sample is higher in comparison to the theoretical average. Moderate (to higher) expression of national identity of Serbian nationals has been confirmed in some earlier research in our region, which also used NAIT scale (Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011a, 2011b, Milošević, Radović, 2011; Beljanski, Šimonji Čermak, 2018). In comparison to the more recent results (Beljanski, Šimonji Čermak, 2018), secondary school students show significantly higher levels of national identity expression than their peers from Vojvodina who were surveyed two year earlier. Since in the research by Beljanski and Šimonji Čermak (2018) the sample includes the adolescents from the territory of Vojvodina, a potential reason for the differences in the expression of national identity in comparison to the sample of older secondary school students from our research can be of cultural nature, since the structure of the respondents from Central and South Serbia is dominant in our sample. Authors Beljanski and Šimonji Čermak (2018) interpret the obtained results as a positive finding that indicates that the surveyed students are aware of their own national affiliation, but at the same time sensitive and tolerant to diversity.

Out of the general characteristics of own nation, secondary school students evaluate culture more than history, character traits and state institutions (which are evaluated least than all other characteristics). Out of individual characteristics of own nation, secondary school students believe that courage is the most pronounced, while the expression of hypocrisy is estimated as much less pronounced in comparison to most other characteristics (courage, spirituality, dignity and honesty). These results are in line with the results of some earlier research of the national attachment of young people (Milošević, Radović, 2011; Radović, Randelović, Milošević, 2012). In their research by Milošević and Radović (2011) on the sample of secondary school students of Serbian nationality from the north of Kosovo and Metohija, the results showed that the respondents saw their own fellow countrymen as joyful, capable, intelligent, hospitable, but also brave, just as in this research. Radović, Randelović and Milošević (2012) point out that secondary school students with the permanent place of residence in the territory of Kosovo and Metohija evaluate religiosity (religion) most in their own nation, while in our research culture is most highly ranked. Naturally, we should have in mind that the sample in our research included secondary school students from different cities in the Republic of Serbia, and there is also a certain time distance, which may help us to understand the obtained results and observed differences.

The results also show that the more pronounced national identity is among secondary school students, the higher self-esteem and achievement motive are. A positive correlation of national identity and self-esteem was confirmed in some earlier research as well (Čekrljija, Turjačanin, 2002; Ranđelović, Kostić, 2011). Self-esteem as a part of the self concept includes the evaluation of different aspects of own personality (Todorović, 2005), and since national identity implies the feeling of belonging to a certain group (Šiber, 1998), the evaluation aspect of that group, as well as identification with that group, positive evaluation of the group we identify with would strengthen a positive image of oneself in general and vice versa, a positive image of oneself would strengthen the attachment to the groups an individual belongs to. However, we should bear in mind that there are opposing empirical data as well. For example, Ranđelović and Minić (2011a) researched psychological and sociological correlates of the national identity of Serbs from Kosovo and Metohija and got the results showing that identity was negatively related to the respondent's global self-esteem. These results are contrary to the ones obtained in this research, although we should bear in mind that in the above-mentioned research the respondents were teachers (at the average age of 42.4) with the permanent place of residence in Kosovo and Metohija. In the absence of earlier empirical evidence about the direct relation of national identity and the achievement motive, in our work we indirectly tried to examine the relation between education and national identity through one of the variables that, according to some authors, constitutes one of the most important factors in the educational process – the achievement motive (Simonović, 2003). In addition, considering the fact that school is a factor of the national identity development (Jovanović, 2012), and that the matter of national education (see Marković, 2010) is an integral part of the upbringing-educational process, inclusion of the achievement motive in the research framework may be a modest contribution to better understanding of the significance of the educational process in the formation of national identity among young people.

The results also confirmed the possibility of the national identity prediction based on knowing the values of self-esteem and achievement motive. Secondary school students with a higher level of self-esteem and a more pronounced achievement motive also have a more pronounced national identity. The set of predictor variables (self-esteem and achievement motive) accounts for about 11% of the national identity variance. The achievement motive stands out as a statistically significant predictor in the model. Speaking of the national identity prediction based on different variables, it is important to emphasize that the results of earlier research have already confirmed the possibility of the national identity prediction based on some psychological and sociological correlates. For example, Ranđelović and Minić (2011a) present the research results that confirm the possibility of predicting the expression of national identity based on life satisfaction and collective self-esteem. Furthermore, in an attempt to explain the result that the achievement motive is a significant national identity predictor, and that persons with a more pronounced achievement motive have a more pronounced national identity, part of the interpretation may be sought in the explanation of the social perspective of the achievement motive given by authors Franceško and Mirković (2008), which has already been mentioned in the theoretical part of this paper. Namely, starting from this interpretation of one aspect of the achievement motive, a person with a more pronounced component of competition with others as an aspect of the achievement motive

would be expected to invest more energy in those aspects of himself/herself, both personal and of the group (with which the person identifies), and which may “favour” him/her over other people or groups. If the group they identify with is a nation, the higher expression of the achievement motive (or an aspect of that motive) could result in stronger identification with it, i.e. more pronounced national identity. Taking into account the fact that the predictive power of the achievement motive regarding the national identity prediction is a somewhat empirical novelty, and that there is still no sufficiently established evidence about the nature of this relationship, we expect future research to give a closer answer to that question.

The results also show that there is no significant difference in the level of national identity expression in relation to male or female sex. In earlier research, there are inconsistent data about the relation between the respondents’ national identity and sex. In the study of national identity on the sample of respondents from Kosovo and Metohija, a statistically significant difference was obtained in the expression of national identity in favour of male (Randelović, Minić, 2011a; Randelović, Kostić, 2011) or female respondents (Phinney, 1990), but this research has a substantial limitation because it was conducted in minority groups. The results obtained by Krstić and Stanojević (2011) show that there is no statistically significant difference in the expression of national identity in relation to the respondents’ sex, which is in line with the results obtained in our research. On the whole, no final and unambiguous judgment can be made about whether there are differences in the expression of national identity between the respondents of different sex and in which direction they go.

Speaking of the relation between national identity and the respondents’ place of residence, the results show the existence of a statistically significant difference in the level of the expression of national identity between the respondents from different cities in Serbia. Namely, secondary school students from Belgrade have the most pronounced level of national identity in comparison to secondary school students from Kosovska Mitrovica and Niš. Although some earlier research (Radović, Randelović, Milošević, 2012) found that young people from the territory of Kosovo and Metohija had a significantly higher level of national attachment than young people from other parts of Serbia, these results are contrary to the ones obtained in our research. Some authors (Randelović, Kostić, 2011; Randelović, Minić, 2011b) point out that the national identity of the people in border regions is expected to be more pronounced since their feeling of affiliation to their own nation (as well as the positive evaluation of own nation) is one of the resources of preserving their own picture of themselves. It should be taken into account that the research with which we compare our results was conducted in 2011, in the circumstances of intensive socio-political events, particularly in the territory of Kosovo and Metohija (the period of barricades and pronounced interethnic tension), and that the Serbian people (at that time) had a more pronounced feeling of endangerment and anxiety (Milošević, Bašcarević, 2011; Milošević, Milisavljević, 2012) due to the violation of fundamental human rights (Randelović, Minić, 2011b) and the expression of political violence (Šuvaković, 2011), so that relying on national attachment was of vital importance. Our research was conducted in January 2020 (before the pandemic caused by the coronavirus), in relatively stable socio-economic circumstances and with the modified priorities in evaluating different aspects of identity in comparison to the 2011 research. Furthermore, the explanation of the opposing results in two studies

could be supported by taking into account the fact that value orientations of young people have also changed in the past ten years or so (Radoman, 2019).

Conclusion

National identity as the research subject has been in the centre of interest of many sociologists, political scientists, communicology experts, psychologists, philologists, pedagogues, as well as other scholars in the past few decades. As a result of the complex and often interdisciplinary approach, numerous theoretical, but also empirical papers have been written considering different aspects of this phenomenon. Starting from the social identity theory and the understanding of national identity as one of the most important social identities, the paper examines the expression and structure of national identity among secondary school students in the Republic of Serbia, as well as the relation of national identity with certain personal and socio-demographic characteristics.

The results show that the values of national identity are above the theoretical average. In addition, the surveyed secondary school students have shown a significantly higher level of national identity than their peers in the research conducted two years earlier. When it comes to the structure of national attachment, among general characteristics of their own nation, secondary school students evaluated culture more than history, character traits and state institutions (the last being evaluated least than all other characteristics). Among individual characteristics of own nation, secondary school students believe that courage is the most pronounced, while hypocrisy is substantially less pronounced than most other characteristics. A positive correlation has been confirmed of national identity with global self-esteem and achievement motive. In addition, the results point to the possibility of predicting the national identity values based on knowing the values of self-esteem and achievement motive. Speaking of socio-demographic variables, no sex differences were found in the expression of national identity, while the place of residence proved to be significant (secondary school students from Belgrade demonstrated a higher level of national identity in comparison to their peers from Niš and Kosovska Mitrovica).

Although some of the obtained results correspond to the results of earlier research and thus do not constitute an empirical novelty, we think we have made an important attempt to review scientifically the topic that is of exceptional relevance to the scientific but also broader social community, as well as the state, particularly in the period of a social and political crisis. The inclusion of the achievement motive as one of important correlates constitutes an attempt of indirect connection of national identity and individual aspects of the upbringing-educational process. Moreover, we think that it is important to examine national identity and its correlates in adolescence, the period of development when an individual's personal identity is dominantly formed.

Speaking of research limitations, it should be pointed out that the sample covered secondary school students from South and Central Serbia, but to get an entire picture of national identity at the state level, it is necessary to include the adolescents from the Autonomous Province of Vojvodina, as well as from West and East Serbia. In addition, it should be noted that, apart from the analyzed variables (self-esteem, achievement motive), there is a significant number of psychological variables directly or indirectly related to national identity and

researched in some previous studies (self-esteem, subjective well-being, aggressiveness etc.), the inclusion of which could further highlight the psychological aspects of this phenomenon. Having in mind the above-mentioned, we think that it is necessary to continue researching this issue and monitor the observed changes in the expression of national identity so that some future research will identify the reasons for changes, as well as predict the direction of the observed changes. The results obtained in this research may be considered a modest contribution to better understanding of national identity in the adolescence period.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Arsenijević Puhalo, A., Puhalo, S. (2006). A motive for the achievements of managers and managers in Banja Luka and Sarajevo. In: Kuzmaović B, Krnjić Z. (eds.). *Empirijska istraživanja u psihologiji* (227–234). Beograd: Institut za psihologiju. [In Serbian]
- Beljanski, M., Šimonji Čermak, R. (2018). National identity of students of faculties of education in Serbia and Slovakia. *Sociološki pregled* 52 (3), 960–984. DOI: [10.5937/socpreg52-16455](https://doi.org/10.5937/socpreg52-16455)
- Čekrljija, Đ. i Turjačanin, V. (2002). Relations of constructs of authoritarianism, aggression and self-concept with national attachment. *Nauka i naša društvena stvarnost*. Banja Luka: Filozofski fakultet, 301–323. [In Serbian]
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavior sciences* (2nd edn). Hillsdale (Michigan): Lawrence Erlbaum Associates.
- Čorkalo, D., Kamenov, Ž. (1998). National identity and interethnic tolerance. In: Čorkalo, D., Kamenov, Ž. *Izveštaj s VIII ljetne psihologijske škole*. Dubrovnik: IUC [In Serbian]
- Čorkalo, D., Kamenov, Ž. (2003). National identity and social distance: Does in-group loyalty lead to outgroup hostility? *Review of Psychology*, vol.10 (2), 85–94.
- Delener, N. (1994). Religious contrasts in consumer decision behaviour patterns: Their dimensions and marketing implications. *European Journal of Marketing* 28 (5), 36–53.
- Dusek, J. B., & McIntyre, J. G. (2003). Self-concept and self-esteem development. In: G. R. Adams, M. D. Berzonsky (eds.). *Blackwell handbook of adolescence* (290–309). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Erikson, E. H. (2008). *Identity and the Life Cycle*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. [In Serbian]
- Fam, K. S., Waller, D. S., Erdogan, B. Z. (2004). The influence of religion on attitudes toward the advertising of controversial products. *European Journal of Marketing* 38 (5/6), 537–555.
- Franceško, M., Mihić, V., Bala, G. (2002). The structure of achievement motives measured by the MOP2002 scale. In B. Čukić, & M. Franceško (eds.). *Personality in a multicultural society: organizational multiculturalism and European identity* (134–143). Novi Sad: Filozofski fakultet. [In Serbian]
- Franceško, M., & Mirković, B. (2008). Organisational behaviour: Power of organisational behaviour knowledge. Novi Sad: USEE i Prometej. [In Serbian]

- Gavrić, M., Simić, A., Matošević, J. (2019). Importance of attachment and achievement motive for the career commitment of humanities and social science students. *Godišnjak za psihologiju*, 16, 91–109. doi: [10.46630/gpsi.18.2019.06](https://doi.org/10.46630/gpsi.18.2019.06) [In Serbian]
- Havelka, N., Lazarević, Lj. (1981). *Sport and personality*. Beograd: Sportska knjiga. [In Serbian]
- Heatherton, T. F., Wyland, C. L. (2003). Assessing self-esteem. In S. J. Lopez, C. R. Snyder (eds.), *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures* (219–233). Washington: American Psychological Association.
- Hogg, M. A. (2006). Social identity theory. In P. J. Burke (Ed.), *Contemporary Social Psychological Theories* (pp. 111–136). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Huddleston, P., Good, L. K., Stoel, L. (2001). Consumer ethnocentrism, product necessity and Polish consumers' perceptions of quality. *International Journal of Retail & Distribution Management* 29 (5), 236–246.
- Ivanković, A. (2012). *The relationship between personal and collective self-esteem, national identity and constructive and blind patriotism among high school students* (doctoral dissertation). Josip Juraj Strossmayer Univerzitet u Osijeku, Fakultet humanističkih i socijalnih nauka, Osijek. [In Serbian]
- Jovanović, B. (2012). The role of school in developing national and pro-european values. In B. Jovanović, (ed). *Education between Tradition and Modernity* (75–88). Jagodina: Faculty of Education.
- Kamenov, Ž., Jelić, M., Huić, A., Franceško, M. i Mihić, V. (2006). National and European Identity and Attitudes Toward the European Integrations in Zagreb and Novi Sad. *Društvena istraživanja*, 15 (84–85), 867–890. [In Serbian]
- Karkatsoulis, P., Michalopoulos, N., Moustakatou, V. (2005). The national identity as a motivational factor for better performance in the public sector: The case of the volunteers of the Athens 2004 Olympic Games. *International Journal of Productivity and Performance Management*, Vol. 54, No. 7, 579–594.
- Keillor, B. D., Hult, G. T. M. (1999). A five-country study of national identity: Implications for international marketing research and practice. *International Marketing Review* 16 (1), 65–82.
- Koprivica, Č. (2015). The problem of identity in our time. Anthropological-epochal considerations. In: Petrović, A., Knežević, M. (eds.) *Politics, identity, tradition* (171–193). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMVVqUER0ZGtsZ1dnZlk/view?resourcekey=0-JIU_PG-DCWnh32UJONQefg [In Serbian]
- Korunić, P. (2005). Nation and national identity. *Revija za sociologiju* 36 (1–2), 87–105. [In Serbian]
- Krstić, P. (2015). Society and identity: globalization and fragmentation. In A., Petrović, M., Knežević (eds.) *Politics, identity, tradition* (195–210). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMVVqUER0ZGtsZ1dnZlk/view?resourcekey=0-JIU_PG-DCWnh32UJONQefg [In Serbian]
- Krstić, M., Stanojević, D. (2011). Collective self-respect and national identity of Roma people in North Kosovska Mitrovica, In: Krstić, M. (ed.). *Identity and identity*

- crisis* (201–209). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. [In Serbian]
- Kuburić, Z. (1994). *Family and mental health of children*. Beograd: Teološki institut za obrazovanje i statistiku. [In Serbian]
- Lončar, A. (2013). *The relationship between Self-esteem, Aggressiveness and National Identity* (doctoral dissertation). Osijek: Univerzitet “Josip Juraj Strossmayer”, Fakultet humanističkih i socijalnih nauka [In Croatian]
- Marković, D. Ž. (2010). The role of national education in preserving cultural identity in a globalizing society. In S. Denić (ed.) *The possibility of national education in the time of globalization* (32–45). Vranje: Učiteljski fakultet. [In Serbian]
- Marković Savić, O. (2018). *Ethnicity. Sociological research of ethnicity in the northern part of Kosovska Mitrovica*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at <https://drive.google.com/file/d/1hdHqydLs-GVLhxaEQ9vth8IF0GVX-kJ11/view> [In Serbian]
- Maya, C. (2001). *Factors affecting the achievement motivation of high school students in Maine*. Running Head: Achievement Motivation.
- McClelland, D.C. (1987). *Human motivation*. New York: University of Cambridge.
- McClelland, D.C., Atkinson, J. W., Clark, R. A., Lowell, E.L. (1953) *The Achievement motive*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Mihajlović, A., Stojanović, A. (2014). Personality traits and achievement motivation in students of psychology, *Godišnjak za psihologiju*, vol 11. (13), 79–96. [In Serbian]
- Mihić, V. (2006). State and relation of European and national identity in inhabitants of Vojvodina (master's thesis). University of Belgrade: Belgrade. [In Serbian]
- Mihić, V. (2009). Are we Europeans?: Correlates and the relation between national and European identity. *Psihologija*, 42(2), 203–220. DOI: [10.2298/PSI0902203M](https://doi.org/10.2298/PSI0902203M)
- Mihić, V., Šakotić Kurbalija, J. M., Franceško, M. (2005). Achievement motive and locus of control as motivation factors of European identity. *Psihologija*, 38(4), 445–459. <https://doi.org/10.2298/PSI0504445M>
- Miladinović, S. M. (2006). Issue of national minorities social identity and euro-integration processes in Serbia. *Sociološki pregled* 40 (2), 207–245. DOI: [10.5937/socpreg0602207M](https://doi.org/10.5937/socpreg0602207M) [In Serbian]
- Milošević, B., Baščarević, I. (2011). Aggressiveness and endangerment level due to political violence in Kosovo and Metohija. In D. Maliković, U. Šuvaković, O. Stevanović (eds.), *Political violence* (319–327). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at https://drive.google.com/file/d/1_74DvX014Rw-SymzUhRT-gNCJhUYIYDx2/view [In Serbian]
- Milošević, B., Radović, O. (2011). Social distance and stereotypes about own and other nations among high school students of Serbian nationality from north Kosovo. In: Krstić, M. (ed.) *Identity and identity crisis* (144–155). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet [In Serbian]
- Milošević, B. i Milisavljević, S. (2012). Anxiety among the Serb population of Kosovo and Metohija at the barricades. *Timočki medicinski glasnik*, 37 (1), 5–9.
- Minić, J. (2020). *Development and family – between health and disease*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. [In Serbian]

- Minić, J., Randelović, D., Vukmirović, I. (2011a). Correlates of self-esteem in a period of social crisis. In: Krstić, M. (ed.) *Identity and identity crisis* (93–109). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet. [In Serbian]
- Minić, J., Stanojević, D., Randelović, D. (2011b). Self-esteem, sense of coherence and coping strategies of adolescents from Kosovo and Metohija. In: Kovačević, M. (ed.): *Science and politics* (651–666). Pale: Filozofski fakultet. [In Serbian]
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: review of research. *Psychological bulletin*, 108(3), 499.
- Phinney, J. S., Romero, I., Nava, M., & Huang, D. (2001). The role of language, parents, and peers in ethnic identity among adolescents in immigrant families. *Journal of Youth and Adolescence*, 30, 135–153.
- Popović, B. (2015). The question of Serbian cultural identity. In: Petrović, A., Knežević, M. (eds.) *Politics, identity, tradition* (349–359). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMV-VqUER0ZGtsZ1dnZlk/view?resourcekey=0-J1U_PG-DCWnh32UJONQefg [In Serbian]
- Puhalo, S. (2012). Differences in the social perception of ethnic groups and individuals among 3rd grade grammar-school pupils in Mostar, Banja Luka and Sarajevo. *Sarajevski žurnal za društvena pitanja*, 1(1), 245–262. [In Serbian]
- Radivojević, R. (2008). The Youth in Vojvodina in Relation to The National Identity. *Habitus*, 9(15), 64–80. [In Serbian]
- Radoman, M. (2019). *Value orientations of high school students in Serbia – research 2019*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji i Institut za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet u Beogradu. [In Serbian]
- Radović, O., Randelović, D., Milošević, B., (2012). Correlates of national attachment of young people from the South of Serbia and from the North of Kosovo and Metohija. *Empirical research in psychology* (106–107). Beograd: Institut za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet. [In Serbian]
- Randelović, D., Kostić, P., (2011). Correlates of the national identity of Serbs in Kosmet. In: Krstić, M. (ed.) *Identity and identity crisis* (220–236). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet. [In Serbian]
- Randelović, D., Minić, J. (2011a). Psychological and sociological correlates of the national identity of Serbs from Kosovo and Metohija. In: Pejčić, J. (ed) *Science and Modern University* (93–94). Niš: Filozofski fakultet. [In Serbian]
- Randelović, D., Minić, J. (2011b). National identity and attitudes of Serbs from the North of Kosovo and Metohija on respect for human rights. In: Maliković, D., Šuvaković, U., Stevanović, O. (eds.) *Political Violence* (299–318). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at https://drive.google.com/file/d/1_74D-vX014Rw-SymzUhRTgNCjhUYIYDx2/view [In Serbian]
- Randelović, D., Minić, J. (2012): National attachment and self-esteem among primary school teachers. In: Jovanović, B., Šuvaković, U. (eds.) *Kosovo i Metohija 1912–2012* (617–636). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at <https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMVVqVlFhckZBYUVwQVvk/view?pli=1&resourcekey=0-G1XkEYDdLoEfAomdriexA> [In Serbian]
- Rheinberg, F. (2004). *Motivational assessment*. Göttingen: Hogrefe

- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Salaj Franceško, M., Kodžopeljić, J., & Mihić, V. (2002). Some socio-demographic and psychological correlates of the achievement motive. *Psihologija* 35 (1–2), 65–79. DOI: 10.2298/PSI0201065F [In Serbian]
- Sam, D. L. (2000). Psychological adaptation of adolescents with immigrant backgrounds. *Journal of Social Psychology*, 140, 5–25
- Simonović, M. (2003). Complexity of motivation-personality relation structure. *Godišnjak za psihologiju*, 2(2), 199–211. [In Serbian]
- Stanković Pejnović, V. (2015). Identity crisis in the process of new order building. In A. Petrović, M. Knežević (eds.) *Politics, identity, tradition* (397–410). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMVVqUER0ZGtsZ1dnZlk/view?resourcekey=0-J1U_PG-DCWnh32UJONQefg [In Serbian]
- Šiber, I. (1988). *Psychological aspects of international relations*. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske. [In Serbian]
- Šram, Z. (2010). Ethnocentrism, Threat Perception, and Croatian National Identity. *Migracijske i etničke teme*, (2), 113–142. [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2011). Century of separatistic violence of Kosovo Albanians over Serbs and other citizens of non-Albanian nationality (1912–2012). In D. Maliković, U. Šuvaković, O. Stevanović (eds.) *Political Violence* (143–166). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at https://drive.google.com/file/d/1_74D-vX014Rw-SymzUhRTgNCJhUYIYDx2/view [In Serbian]
- Tajfel, H. & Turner, J.C., (1986). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In: Worchel, S. and Austin, W. G., (eds.). *Psychology of Intergroup Relation* (7–24). Chicago: Hall Publishers.
- Todorović, J. (2002): Relation between the emotional conflicts and self-concept among adolescents. *Facta Universitatis*, vol. 2 (9), 259–269. [In Serbian]
- Todorovic, J. (2005). *Parenting styles and adolescent self-esteem*. Niš: Filozofski fakultet u Nišu i DIGP „Prosveta”. [In Serbian]
- Trebješanin, B., Lazarević, D. (2008). Achievement motives of female students of different teacher colleges. *Nastava i vaspitanje*, 57(2), 215–229.
- Trifunović, V. (2012). Cultural identity and pro-european values: the reasons for a dialogue school as a factor of development of the national and cultural identity and pro-european values. In: B. Jovanović (ed.). *Education between Tradition and Modernity* (19–30). Jagodina: Faculty of Education in Jagodina. [In Serbian]
- Zhou, M., & Bankston, C L. (1998). *Growing up American: The adaptation of Vietnamese children in American society*. New York: Russel Sage Foundation.
- Žitko, P. (2015). Politics and tradition in the light of the meaning of the term identity. Philosophical-anthropological approach to the problem. In: Petrović, A., Knežević, M. (eds.). *Politics, identity, tradition* (145–159). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMVVqUER0ZGtsZ1dnZlk/view?resourcekey=0-J1U_PG-DCWnh32UJONQefg [In Serbian]

APPENDIX / ПРИЛОГ

Табела 1. Дескриптивна статистика за варијабле: национални идентитет, самопоштовање, мотив постигнућа / Table 1. Descriptive statistics for the variables of national identity, self-esteem and achievement motive

	N	Min.	Max.	AS	SD
Национални идентитет / National identity	568	34.00	133.00	88.06	16.81

Лејенда: N – број испитаника; Min. – минимална остварена вредност; Max. – максимална остварена вредност; AS – аритметичка средина; SD – стандардна девијација / Key: N – number of respondents; Min. – minimum achieved value; Max. – maximum achieved value; AS – arithmetic mean; SD – standard deviation

Табела 2. Степен вредновања различитих обележја народа коме припадају средњошколци / Table 2. Degree of evaluation of different characteristics of the nation of secondary school students

	N	Min.	Max.	AS	SD	Ранг / Rank
Вера и верски обреди / Religion and religious rites	568	1	5	4.25	1.17	3
Традиција и обичаји / Tradition and customs	568	1	5	4.27	1.02	2
Историја / History	568	1	5	4.16	1.14	4
Култура / Culture	568	1	5	4.33	1.02	1
Државне институције / State institutions	568	1	5	3.52	1.35	6
Карактерне особине / Character traits	568	1	5	4.11	1.153	5

Лејенда: N – број испитаника; Min. – минимална остварена вредност; Max. – максимална остварена вредност; AS – аритметичка средина; SD – стандардна девијација / Key: N – number of respondents; Min. – minimum achieved value; Max. – maximum achieved value; AS – arithmetic mean; SD – standard deviation

Табела 3. Процена изражености особина властитог народа / Table 3. Evaluation of the expression of own nation's characteristics

	N	Min.	Max.	AS	SD	Ранг / Rank
Продуховљен / Spiritual	568	1	5	3.27	1.35	5
Толерантан / Tolerant	568	1	5	3.01	1.37	8
← НАЗАД Достојанствен / Dignified	568	1	5	3.60	1.28	2
← ВАСК Храбар / Brave	568	1	5	4.10	1.14	1
Поштен / Honest	568	1	5	3.38	1.39	3
Поткупљив / Corrupted	568	1	5	3.13	1.36	4
Заједљив / Sarcastic	568	1	5	3.05	1.33	7
Лицемеран / Hypocritical	568	1	5	2.95	1.42	9
Бољи од свих осталих народа / Better than all other nations	568	1	5	3.10	1.46	6

Лејенда: N – број испитаника; Min. – минимална остварена вредност; Max. – максимална остварена вредност; AS – аритметичка средина; SD – стандардна девијација / Key: N – number of respondents; Min. – minimum achieved value; Max. – maximum achieved value; AS – arithmetic mean; SD – standard deviation

Табела 4. Повезаност националног идентитета, самопоштовања и мотива постигнућа / Table 4. Correlation of national identity, self-esteem and achievement motive

	Самопоштовање / Self-esteem	Мотив постигнућа / Achievement motive
← НАЗАД Национални идентитет / National identity	.163**	.332**
← ВАСК	.000	.000

** корелација значајна на нивоу 0,01 / ** correlation significant at the level of 0.01

Табела 5. Мултипла регресиона анализа: Самопоштовање и мотив постигнућа као предиктори националног идентитета код средњошколаца (Ентер поступак) / Table 5. Multiple regression analysis: self-esteem and achievement motive as national identity predictor among secondary school students (Enter procedure)

Предиктори / Predictors	Критеријум: национални идентитет / Criterion: national identity			
	Beta (β)	t	Значајност / Significance	Сажетак модела / Model summary
Самопоштовање / Self-esteem	.058	1.371	.171	R= 0.336** R ² =0.113**
Мотив постигнућа / Achievement motive	.312	7.393	.000	F (2,565)= 35.891** Значајност / Significance =0.000

Легенда: R – коефицијент мултипле корелације; R²– коефицијент мултипле детерминације / Key: R – multiple correlation coefficient; R²– multiple determination coefficient

Табела 6. Разлике у изражености националног идентитета између испитаника са различитим местом боравка (просечни рангови и медијане) / Table 6. Differences in the expression of national identity among the respondents with different places of residence (average ranks and medians)

	Место боравка / Place of residence	N	Просечни ранг / Average rank	Медијана / Median
Национални идентитет / National identity	Ниш / Niš	186	232.81	83.00
	Београд / Belgrade	189	353.52	95.00
	Косовска Митровица / Kosovska Mitrovica	193	266.73	85.67
	Укупно / Total	568		87.00

Легенда: N – број испитаника / Key: N – number of respondents

Табела 7. Значајност разлике у изражености националног идентитета између испитаника са различитим местом боравка / Table 7. Significance of the difference in the expression of national identity among the respondents with different places of residence

Национални идентитет/ National identity	
χ^2	54.174
степен слободe / degree of freedom	2
значајност / significance	.000